

1960-384

ACC. N.R.

4326

50 öre pr. Blad / Ann.

Landskap: Blekinge
 Härad: Bräkne
 Socken: Åsarums sockenbygd
 Uppteckningsår: 1934

Upptecknat av: Aug. Holmberg
 Adress: Svängsta
 Berättat av: Far, med flera gamla
 Född år 1827 i Åsarum

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppteckningen rör Tro och set, beträffande slägt

Register

Sida

Släktare i allmänhet	I
Packaren och hans görömö	I - IV
Att få lyte vid släkt	IV
Att låna "Rumpedra"	IV
Det oanvändbara vid släkt	V - VI
Tärskilda delar man tog vara på	VI - VII
Delar som han ge orak till ökenamn	VIII
Delar som användes i husslöjden	IX - XI
Ett hemsläkt i Bökeåsala 1874	XII - XIV
Gavor efter släktet	XIV - XVI
Vid jagtjur, som ej förtärdes av allmogen	XVI - XVII

Skriv endast på denna sida!

Ned undantag av den sedvanliga julslakten, som borde vara undanstöd till julhelgen. Fanns ingen regel angående tid för slakten i våra orter! När slaktade det ej var till behov man förräddt i kökshammaren var på upphöllningen. Man visste ju ungefär när som skörden kunde ske. När potatesplöckningen skulle försiggå och "brötgillet" hunde man själv bestämma. Alldelesund detta ej var direkt beroende av väderlekken. Till varje gille fördrades mycket mat, hundrat del förhöll sig i vardagslag! Och inträffade brötkop eller begravning skulle det "ta mat i bo häck o säck". Alldelesund man med undantag av örfäll såldes på ett ungefärligt visste när gitlen skulle vara, kunde man i rättan tid "begymna feta" = (göta) det ej var som man ämnade slakta.

Fråga 1. I varje by fanns alltid någon som var specialist på att slakta, och denne anlitades av bönder, torpare och backsturittare.

* Fig: 3-4 och 5. Härstår hundar och hattor ålägget "räckarna" att: "Ta dö" på. Likaså att ta huden av andra självröra husdjur! Ingen "ärlig menska" tog befattning med sådant! Om personen själv, varken ansäg sådant göra vara nesligt eller vanärende, hade han ändå i de flesta anslag

sid 11

manniskors ögon efter en sådan gärning varit betraktat som en grov missivare, med vilken man så litet som möjligt ville ha något att göra och vilken man hörde undan. Till och med vid mattrådsbordet tog man avstånd från en sådan tanke betydde mer än förfäntet!

Bland slaktarna i skogsbygden är det många som än i dag vågrar att: "Fla en häst". Och är det någon som detta gör, talar han aldrig själv här om. Och annan det vara en grov skynd om någon annan: "Här honom räckan-görat i näsan"! Vanligen tillgår det nu så: Att man vid behov vändar sig till en hästslaktare som koper hästen som själv sedan saljer huden och torgför köttet om det är onödigt! Hvarvid alltid iaktnäges att hästens fötter borttages så att ej hästskorna synas!

För utfört arbete (=förmåttning) erhöll räckaren alltid betalning efter ortens pris varje gång. Men dessutom hade dessa gammalfrivilegum på att till julen erhålla något extra, såväl för sig själv som till sin häst. Här har haft förmåttning hos någon bonde i byn besökte han denne. Men till äldermannen i varje by kom han i alla fall. Och för det gav denne gärna till han sen betalt på bytamanen. I det Maj

Packare = Vattkärrare = Vattman. Varo de vanliga benämningarna på denne person. "Vattman" var den finaste titeln! I stugor med Kronstäng fick han ej gå längre fram än mitt under Kronstängen. Han kunde således "aldrig" bli leden till bordet! En är bordet alltid stort vid framme gavden i stugan. Aldrig ligga i en bord innes utan alltid i logåren i stalliet. Aldrig tog någon menska honom i hand. Sjölv kunde han säga tack för en gäva men räckte aldrig fram handen utan då han ville skynda någon. Nattvarden vägrades honom ej, men han fick hålla tillgodo med att taga nattvardssvinet ur bottmen på kalken = (Denna var såldes upp och nerånd) Barnen i byarne fruktade för honom dom för ett troll och ungoarna gick ur vägen för honom! Det sag ut sow om vis förselser mot gallande lag ej dock straffen utmättes härare mot dessa mänskor!! Motte en brudfärds en sådan tycktes det såsom högst ohelligt möte.

Frn. 6. Kastrering av hästar tjurar och hundar tillhörde packarens yrke! och i regel använde man sig av dennes lättvise då råvart förtogs med annan ejur. Det var först fram på 1870 talet sow någon torpare tog sig för att "smotta sin grisar". Du som inteförde detta va han gjore"

Afallet vid kastreringar grävdes ner i en backe. (Alt afall vid slägt
grävdes ner i dyngboden) Doch så att ingen källa kunde ornas! X

För. 7. På en skjuten hare skars alltid den blivna nosen bort och gavs
till hundarne, förrän men stoppare hanen med fint grävris.

För. 8. Ögatövra öjor grävdes ner på samma sätt, och med iakttagande
av samma försiktighetssätt som afallet vid kastreringar.

För. 9. Ån i dag följs den gamla och (sakunt göra sevä) att ingen
kerenna som antages vara havande användes vid slägt. Framförallt
ej till att röra i blodkärteln. Många exemplen berättas, och kan
fullständigt prävisas, då barnet fått lyte efter sådant. Som det väl
någon gång men ej alltid lyckats bota. Vi står här inför en gata i
människans mottaglighet för entréycke, som ännu ej är estreddt!!

För. 12. När min Mor förinte hos närmademan Mickel i Gungvala
på 1840 talet skulle den en dag slägtas en oxe. Vid frukosten bad Mickel
bagardspigan gå till grämmen och be om att få låna ett "Rimpedra".
Pigan gick och kom igen bärande ett stort "Öken" från en Hammar
utgorande en hel ryggblövra, som grämbönden lärnat henne!

sid V

4326.

För 13. Y svinkreatur var det "Lytesöronen" = (Tvemne tingster som sätta vid hjärtat, liknar muninkooron) som kastades bort. Man trodde att om någon del av detta kom i hacketkorven = (Hackelsepölsa = skämtuttryck) och en havande kvinna åt den av fick barnet missbildade öron! Jag hade en gång en arbetare Gomme - Nisen från Elsäckrön, vars öron varo i högsta grad förtorskympta! Enligt utsago hade hans mor råkat åta av Lytesöronen och därför blev pojken såvan!! Y svin finns även den så kallade "Pölsevaktaren" = (Mittens) som är de flesta slaktare kastas bort. Men en och annan tar vara på dem och lägger dem i korvhälten då blockkorven kokas. Det tror allt pölsevaktaren, så används hindrar korven från att spricka sönder. Som dock ofta sker.

Y svin finns dessutom "Ysarné" = Ett broskartat ämne som sammansätts med smäffjälster = (småtarmarna) Denna kastas bort. Såvart svinet fall grävdes ej ner utan slaktaren brukar skära sönder det i smäffilar och kasta det i "Slöbbatpannen" = (Släckhinken) Varpa det blandas i "grisamaten". Man har ej i våra orter haft avsky för särskilt avfall. Ej heller använder det till några trollkonster!

Ett undantag utgöra "Hammane" = (Livmodern) i alla släktar hundar
 Dessa lägger "aldrig" i svinnmoten utan grävias omsorgsfullt ner i jorden.
 I alla nötkreatur kastas den så kallade "Flatran" bort. Men somliga snäll-
 jöpar tar resa på "Femtanläppen" och använder denne i haek-korven. De
 flesta kastar bort även denne. (Grävdes ner i dynghögen)

Vid styrkningen av grisroppar kan hänta att bröstbenet spalittas för
 ytan, så att någon benbit kommer med i haek-korven. Dessa benskär-
 vor få då namn av "pölseben" och drar att trolla med! (Var någon så
 lycklig att han hittar: Täggsten, Pölseben, Miststen och helt korn i
 kaka, så kunde han dock göra "trollkemutor"! Med vars tillhjälp såväl
 han även kunde läsa de rätta trollformlerna han var istånd att förgöra
 "bo folk o få, o mödt mer"!!)

I motsats till det nu omtalade fanns åtskilligt i djuren som man
 omsorgsfullt tog tillvara, t. ex: Urinblåsan, som blåstes full med luft
 så hårt som möjligt. Ombands hårt med en stark linnefärd och hängdes
 upp att torka. Sedan skrapades den mycket noga och glättades mycket
 väl med en "Gristen". Användes som glas i lyktor och fönster.

Så sent som 1910 såg jag en sådan "himmelöta" i bruk i Långsjömåla Ringamåla s.u. Den jag föddes här: takfönstret intet annat glas än så kallade "löjtehimor" = (Lyckehimor) = Urinblåsor.

"Vingallan" tog man för väl vara på. Den var ett utmärkt medel att bota frostskador med, om det breddes tycht på förråd den forspusna lemnen tillsat upp. Lades det på sevan hade den ej samma verkan!

Fr. 15. Läggbenen av hästar och stunder även av oxar, togs ofta vara på. Man klyftade dem med såg och gjorde av halvorna så kallade "Isläggar" varmed man sprängde på isen och vinterne = Försgångare till skridskorna).

Knappmakarna köpte stora ben av vilka de gjorde rock-knappar. Nobelsnickarna använde mycket ben såväl till dessa inläggningar i möbler som i synnerhet till ryckelskylt vid möbelhåsar. Dessa gjordes ofta vackra knivskäft av ben. Thaligheten fyllades med kartbräda och beslaget av gul messing. Ofta var dessa skefta försedda med namn, årtal och figurer fint inskurna i det hårda benet.

Kvinorna begagnade för så kallade: "Härpilar" av ben. Ben som användes till dessa föremål fingo "icke kokas"

Fr. 17. I Norra Åoka fanns på 1850-talet en dräng Ola. Levnadsglad och munvig ville han senglägga sig (jag har utsago). Hittills talat om om "loja tyet"
"O sac allti då loja namnet!" En gång då en sugga slaktare beslöt
 den ena pigan att hämnas! Hon lagade till suggans huvuddelar och
 gav Ola detta till maträtten. I sin orostenhet förlorade han alltihop!
 I bland allt folket omtalades nu pigan alltsammans. Från den dagen
 fick han heta "Sopettolan"! Och hans son Lven Johan som även lever
 kommer någon och frågar efter L. Johan Olosson, mötes man av frågetecken
 Men frågar man efter Sopettolans Lven Johan, är han känd av minsta barn
 På samma sätt gick det för Sopetullen i Ronåsa. Kyrkhults s. n.
 En gång blev han arg på en grannkvinnan och när han nu dövan råkade
 mota henne på vägen utanför kyrkan lexaer han upp henne friske tag
 Kvaringen stod dock still och hörde andaktigt på tills Pelle slutat. Då sa
 hon: "Jasa har ja alltri förr hort någon so lisa mässan!" Den som
 skändes och gick, då va Pelle! (Pelle var än)

Fr. 21. De längsta och styvaste svintborsten lades efter slagten i en
 korg och förvarades tills Romakaren kom på sin kringång till gården

De öpiga gick till borstmakarne. En och annan kunde känna så kallade "lusborstar" av de styraste svinborsten. I dessa borstar sattes rotändan av borsten ut åt. Använtes att göra ungar fria från löss i hufvudet!

I utbygden, där man i husen ofta lade trossbotten av vätlor, blandade man in svinhår för att bättre hålla ihop lorou för späckor. Sadelmakarne lade svinhår (ej borst) i åkdyror och i putorne i hästarnas selorn. Så att svinborst och vits har hade mångsidig användning. Den svinhår ej fanns i tillräcklig mängd togs nöthår istället. Nöthåret spärras och vävers till åtskilliga slags täcken såväl att lägga på hästarnes ryggan som ofta i baden som längstrecken. Hästtaglet var utmärkt både till metsnöre som tömstränger och rep i höbågar. Och ville örangen bärda pigan en sommarnatt, klippte han hästtaget ytterst fint och strövde på underläcket i pigans bård. Detta verkade som "en näve tigarebiss". Merkvärtigt nog hade svinhår och nöthår gemensamt namn. Man kallade båda slagen för "Skinnato" - Skinnatosgarn - Skinnatostäcke, o.s.vitare Lösvirarkovins som längre eller kortare tid sattit på spinnhuset och sen spunnit skinnatosgarn, fick alltis hetta: "Skinnatostkörningar".

Sida X

Att svinhar fått så stor avvändning kan synas egendomligt för de som ej
känner till vår gamla svinras, av vilka isymmetet Ollonsvinen som varo
inte så gott som året runt, hade mycket längre och tätare hårbeklädnad
än våra nutida svin, som se ut som de vore "nyräkade"

Hästtaglet användes vid behov såsom ett ofarligt men läkert värvkande Oper= =
ringsmedel. Folk fick, för såväl som nu, ofta missprövande värtor i
ansiktet eller annarslides på kroppen. Man band då ett hästtagel om
värtan så tätt vid huden som möjligt samt drog åt taglet alltmer och
till slut ramlade värtan där. Och markvarvigt nog växte en på så
sätt bortopererad värt ut igen. Åke på Hultet - Höghult - Tryds s.n.
had en häring som på insidan av läret fått en värt som om några
år blivit stor som testiklone på en bagge, kom till Farfar som var
lite hemoktor (knocksalvare på nutida språk) och bad honom ta bort
värtan som var till hinders vid många tillfällen. Till en början ville
farfar ej, han var rädd att det kunde bli för stark blödning. Men både
Åke och häringen va envisa. Värtan opererades bort med hästtagel
Det drogde över ett halvt års tid, utan att något men ble
följden!

4326

För. 29. Av användbara delar av ejuren är blåsen och gallan förr ofta omtalade. Hornen lär förr ha användts till dräckeshorn och försågs då med bestick av silver och silverkedja som den hängdes med på väggen! Så hörde jag Far berätta, han visste några bönder som hade sådana. Skedmeckarna köpte horn till att göra hornskorar av som ännu på 1870-talet var mycket i bruk. De drog sig dock i varon mat ty då både sprach de bönder och gav otrevlig lukt och smak från sig! Användes ofta till snusdosor och andra prydnadsaker, hornen förlås. Tjoramejan ville nog varje pojke ha en. Men bönderna själva som intågo faran av detta effektiva vapen förlördes oftast denna del av ejuret. Säint jag vet användes den ej utan i slagsmål. Ytter sätet egentlig fiska.

För. 23. Krusmynta, torkad och pulveriseras, användes i blodkorv. Tinjan i smult = (fläckflott) Och lök, ofta om sommaren samlad ångstök i hackkorven. När blodkorven läggs i pannan att koka säger kokerskau: Å hållarn hemma, Å hållarn hemma, ånta tills alla korvarne lagts ner! Haringen som hjälper till här i huset, säger så varje år då Julgrisen slaktats och blodkorven skall kokas!

4326

För. 24. Hurvar av störe vir var ha ej гарvats hemma i min tid. Men
skinn av För, Getter och späckkalvar bereddes hemma av en och annan
hunrig person fram på 1870-talet. Det var ett drygt omständligt gora
illuktande och smutsigt. Nils Norrénberg i Enneboda Åsarum
(Broort till konstmålare Bengt Norrénberg) var en mycket härdig gubbe
som beredde en hel mängd skinn. Den siste jag vitt av denne hengerning

För. 25. I våra orter, där gårdsplanen nästan alltid utgjort slaktplatsen
har intet annat gjorts efteråt, än att all smuts och slabb skräpats
ihop och körts på örnyghögen, varpå ren sand körts på platsen.

För. 26. Slaktgille förekom alltid förr, och delvis ännu. Fastän detta
gille ej i matväg blev så storartat som skörde eller brytgillet!

Brävin varkevde istället så mycket mer och ännu, då det är värt
att erhålla brävin räknar de flesta slaktare det för en ogenom
snäckhet om mindre än en liter kommer på bordet. Jag minns
mig ett slaktgavertyr i Böckemöla Åsarums un. 1874. Välket jag
som 14 årig pojke var närvarande vid och som var ett av de aldra
galnaste jag häre sett och hört tales om. Så här gick det till

Bondev Sven läng skulle slagna en gris och hade fått trevne torpare
Ola Mosse och Torske-Anders att vara med såsom hällare. Sjölv agerat
han slaktare, hur han stakk med kniven kom mycket lite blod.

Ja vi gick in å ta en sup sa hven så minner då väl te unna tien!
Ta gingo ut och tycktes aldrig vilja komma igen. Jag som i något
ärade befann mig på gårdsplanen såg om en stund att grisens
förgäves röra på sig och rått va det var trillade han ner från tavlan
men kom strax ^{fötta} på och trarade neråt vängen. Inscenade att han
kunde bli något roligt av, sonig jag bakom ena lagården för att slippa
såga var grisens tog vägen när de kom ut. Ändtligen hörde jag hven
ge hals: "Hvar fan är grisun! Ja tro trocken haft fört å må honom
Under letandet kom de dit jag var och frågade till all lycka: Om
jag visste var grisun var. Härpå kunde jag sanningenligt svara
Nej. Men jag teg med att jag såg när han laskade iväg. Sven
käring som var i grossess och sålades ej böra vara närvärande
hade gått till en nabokvinna. Men då det nu var midag förbi
trov r hon att allting var unsanstökt och kom gående neré

i vängen samt sät till sin förråning att grisens gick mer i potates= landet på mossen och rotar, nära $\frac{1}{2}$ kilometer från gården. Då häringen kom upp hade gubben som trömmat på sekundet ånyo satt sig vid bordet att sepa. Förargad utbrast häringen: Hitter ni här o super era drönta var ha ni grisens. Då har jaen tall, mor! sa Sven. Du pratar! Han gick ner på mossen o åt paror när jag kom. Varade häringen. Då va väl då, då ta vi en sup te hora sen gå vi vid ner o tar honom sa Sven. Detta var i deras nuvarande tillstånd. Lättare sagt än gjort! Men med småbarnens tillhjälp lyckades de till slut få fram dem från gården der svårigheterna för alla partier togo ett slut!

I äldre tid, då folket var samlat i större byalag, kunde naturligtvis icke smekbitar sändas omkring till andra än de bästa vännerna. Men atta alla till gården hörande torpare och stugurithare brukade låta någon av barnen gå till gården der slägten försiggått för att erhålla något av slägten (Så berättars det) Och denne plägded fortfor fram i min tid då många byar hette utflyttat. Man gick fram vanligen andre eller tredje dagen, då allt var undanstörkt.

fanns ej barn att sänva gick mor sjölv fram och fick tributem
 Sjöva tiggare höll sig gärna framme då slägt försiggick i de
 stora gården. Och åtrumstone från skogsbygden var vanligt att
 man vislade till "tan" tog något av släget med sig i en korg
 till presten. Detta fägick både sålange Vestdahl och Steinhoff
 var prester i Åsunden men upphörde då Andriessen kom dit. Jag kan
 ej säga om detta var lag, eller bara gammal sedvänja. Trotsigt var
 det gammal vane, ty jag minns att från Björnumåla (Mitt hemtrakt)
 var det endast Per Wikesson som gav presten gåvor vid slägt och
 Ostgallen! Hade det varit lag, hade även de andra bönderna måst giva.
 I skogsbygden, hade till fram på slutet av 1870-talet slägtaren ej annan
 betalning än slägtmata som han erhöll någon dag efter slägten. Men
 sedan slägtaren började få reda pengar för arbetet, lade slägtmataen
 in, så att endast mat och brännvin räcktes efter slägtingen. Och
 denna sed följes ännu. Jag känner ingen slägtare som är absolutist.
 Slägtarens tillhörighet förr brukade vara: En orktig sjök fläsk eller kött
 samt ett par blodkorvar, en palt och ett par hackkorvar.

Först. Med undantag av "slagtstekerna" togs ej något av det slaktade djuret till beredning av mat samma dag ejdret slaktats. De så kallade Slagtstekerna (lymnor) förekommer endast hos svin, siffer, en vid varandra sidan av ryggen just där revbenen slutar. Kan på en 70 a 80 kilo gris väga sådär 1 kilo båda. För, så snart grisens skurts upp revs lymnorna ut och lämnades in i köket där de efter en knapphändig sköfning kom på plåten för att stekas och serverades på bordet så snart slaget var förbi då slaktarn först skar en bit av dem att åta. Deras kallas de: "Slagtstekerna". Numera förekommer denne råa rätt endast på något efterslötet ställe. Man har nu den åsigten att ejdret må förrän man äter av det.

I skogsbygden hade man förr, om icke avsky, så ödmjukaste antifat för att åta harkött. Man sköt harar och sälde, men åt dem ej. Vad som var, eller varit orsaken till vederbitjan kunde ingen säga. För som i annat var fördonsfrei ville ej smaka harkött. De vi sköt och stekte i skogarna fick jag ensam förlära! Markvärdigt nog kunde han ej upprepta skrälet "varför"! Det skulle var så. Och förlära reda han inte

4326

Tranam: Var en fågel som icke äts. Den förekom i custaka här under hela 1860 talet, både på Hökarnyren, Björnamåla, de stora myrarna öster om Ivansjön Ringamåla och på Ebbamåla myr i Kyrkhult. Den Far och jag såg dessa fåglar flera somrar å rad. Men varken Far eller någon av ortens skytter brydde sig om att skjuta dem. Det hette: "Di fåglarne ska man icke äta". Och icke: "Di fåglarne drager ej att äta". Någon oraklade man ej. Det tycktes som om fåglarne någon gång hållits heliga! Detom vid jag intet, men de gamla låto fåglarne gå ostörra. Tyvår kom yngre skytter i farten som skjöt dem! Nu slår de aldrig mer der mera.